

॥ तलवकारोपनिषत्प्रारंभः ॥

तलव०

॥ १ ॥

श्रीमद्वनुमद्गीममध्वांतर्गतारामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवायनमः ॥ हरिःॐ ॥ केनेषितंपततिप्रेषि
तंमनःकेनप्राणःप्रथमःप्रैतियुक्तः । केनेषितांवाचमिमांवदंतिचक्षुःश्रोत्रंकउदेवोयुनक्ति ॥१॥ श्रोत्रस्यश्रो
त्रंमनसोमनोयद्वाचोहवाचंसउप्राणस्यप्राणःचक्षुषश्चक्षुरतिमुच्यधीराःप्रेत्यास्माल्लोकादमृताभवन्ति ॥ २ ॥
नतत्रचक्षुर्गच्छतिनवागच्छतिनोमनोनविद्वन्नविजानीमोयथैतदनुशिष्यात् ॥ ३ ॥ अन्यदेवतद्विदिताद
थोअविदितादधि । इतिशुश्रुमपूर्वेषांयेनस्तद्याचचक्षिरे ॥४॥ यद्वाचानभ्युदितंयेनवागभ्युद्यते । तदेवब्र
ह्मत्वंविद्धिनेदंयदिदमुपासते ॥५॥ यन्मनसानमनुतेयेनाहुर्मनोमतं । तदेवब्रह्मत्वंविद्धिनेदंयदिदमुपासते
॥६॥ यच्चक्षुषानपश्यतियेनचक्षूंषिपश्यति । तदेवब्रह्मत्वंविद्धिनेदंयदिदमुपासते ॥७॥ यच्छ्रोत्रेणनशृणो
तियेनश्रोत्रमिदंश्रुतं । तदेवब्रह्मत्वंविद्धिनेदंयदिदमुपासते ॥८॥ यत्प्राणेननप्राणितियेनप्राणःप्रणीयते ।
तदेवब्रह्मत्वंविद्धिनेदंयदिदमुपासते ॥९॥ खं०॥१॥ यदिमन्यसेसुवेदेतिदहरमेवापिनूनंत्वंवेत्थब्रह्मणोरूपं ।
यदस्यत्वंयदस्यदेवेष्वथनूमीमांस्यमेवते ॥१॥ मन्येविदितंनाहंमन्येसुवेदेति । नोनवेदेतिवेदच । योनस्त
द्देदतद्देदनोनवेदेतिवेदच । यस्यामतंतस्यमतंमतंयस्यनवेदसः ॥२॥ अविज्ञातंविजानतांविज्ञातमविजा

निषत्

॥६७७॥

नतां । प्रतिबोधविदितं मतममृतत्वं हि विंदते । आत्मनाविंदते वीर्यं विद्यया विंदते मृतं ॥३॥ इह चेदवेदीद
थ सत्यमस्ति । न चेदिहा वेदीन्महती विनष्टिः । भूतेषु भूतेषु विचित्य धीराः । प्रेत्यास्मा लोकादमृता भवन्ति
॥ ४ ॥ खं० ॥ २ ॥ ब्रह्महदेवेभ्यो विजिग्ये । अथ तस्य ह ब्रह्मणो विजये देवा अमहीयन्त त एक्षन्तास्माकमेवायं
विजयोस्माकमेवायं महिमेति । तद्वैषां विजज्ञौ ॥१॥ तेभ्यो ह प्रादुर्बभूव । तन्न व्यजानत । किमिदं यक्षमि
ति । तेऽग्निमब्रुवन् । जातवेद एतद्विजानीहि किमेतद्यक्षमिति । तथेति तदभ्यद्रवत् । तमभ्यवदत्कोसीति ।
अग्निर्वा अहमस्मीत्यब्रवीज्जातवेदावा अहमस्मीति । तस्मिंस्त्वयि किं वीर्यमिति । अपीदं सर्वं दहेयं यदिदं पृथि
व्यामिति तस्मै तृणं निदधावेतद्दहेति । तदुपप्रेयाय सर्वजवेन । तन्न शशाकदग्धुं । सतत एव निववृते । नैत
दशकं विज्ञातुं यदेतद्यक्षमिति ॥२॥ अथ वायुमब्रुवन् । वायवेतद्विजानीहि किमेतद्यक्षमिति । तथेति तदभ्य
द्रवत् । तमभ्यवदत्कोसीति । वायुर्वा अहमस्मीत्यब्रवीन्मातरिश्वावा अहमस्मीति । तस्मिंस्त्वयि किं वीर्य
मिति । अपीदं सर्वं माददीयं यदिदं पृथिव्यामिति । तस्मै तृणं निदधावेतदादत्स्वेति तदुपप्रेयाय सर्वजवेन त
न्न शशाकादातुं । सतत एव निववृते । नैतदशकं विज्ञातुं यदेतद्यक्षमिति । अथेन्द्रमब्रुवन् । मघवन्नेतद्विजा

तलव०

॥ २ ॥

नीहिकिमेतद्यक्षमिति तथेतितदभ्यद्रवत् । तस्मात्तिरोदधे । सतस्मिन्नेवाकाशेस्त्रियमाजगामबहुशोभमा
नामुमां हैमवतीं । तां होवाच किमेतद्यक्षमिति ॥३॥ खं० ॥३॥ ब्रह्मेति होवाच । ब्रह्मणो वा एतद्विजये देवा अ
महीयध्वमिति । ततो हो वै विदां चकार ब्रह्मेति । तस्माद्वा एते देवा अतितरामिवान्यान्देवान्यदग्निर्वायुरिंद्रस्तेह्ये
नन्नेदिष्टं पस्पृशुः ॥१॥ तेह्येन त्प्रथमो विदां चकार ब्रह्मेति । तस्माद्वा इंद्रो तितरामिवान्यान्देवान् स ह्येनन्नेदिष्टं प
स्पर्श स ह्येन त्प्रथमो विदां चकार ब्रह्मेति ॥२॥ तस्यैष आदेशो यदेतद्विद्युतो भिव्यद्युतदा ३ इति न्यमीमिषदा ३
इत्यधिदैवतं ॥ अथाध्यात्मं । यदेतद्वच्छतीव च मनो नैनैव तदुपस्मरति । अभीक्षणं संकल्पः । तद्धतद्धनं नाम
तद्धनमित्युपासितव्यं ॥३॥ स य एतदेवं वेदाभिहैनं सर्वाणि भूतानि संवाञ्छति । उपनिषदं भो ब्रूहीति । उक्ता त उपनि
षत् । ब्राह्मी वाव त उपनिषदमब्रूमेति । तस्यैतपो दमः कर्मेति प्रतिष्ठा । वेदाः सर्वा गानि सत्यमायतनं । यो ह वा एतामु
पनिषदं वेदापहत्य पाप्मानमनंते स्वर्गे लोके ज्येये प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति ॥४॥ खं० ॥४॥ इति तलवकारोपनिषत्
श्रीमच्छनुमद्गीममध्वांतर्गतरामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवाय नमः ॥ हरिः ॐ ॥ अनंतगुणपूर्णत्वादग
म्यायसुरैरपि । सर्वेष्टदात्रे देवानां नमो नारायणाय ते । वैजयंते समासीनमेकांते चतुराननं । विष्णोर्विविदिषु

भाष्यं

॥६७८॥

स्तत्त्वंपर्यपृच्छत्सदाशिवः । यदिदंपुरुषावश्यंतत्रतत्रपतेन्मनः । केनतत्प्रेरितंयातिप्राणःसर्वोत्तमस्तथा ।
चक्षुःश्रोत्रंतथावाचंकोदेवोविनियोजयेत् । इतिपृष्टस्तदाब्रह्माप्राहदेवमुमापतिं । ध्यात्वानारायणंदेवंसर्वा
धारमनूपमं । सर्वज्ञंसर्वशक्तिंचसर्वदोषविवर्जितं । यःप्राणस्यप्रणेताचचक्षुरादेश्वसर्वशः । अगम्यःसर्वदेवै
श्चपरिपूर्णत्वहेतुतः । प्राणादीनांप्रणेताचसर्ववेत्ताचसर्वशः । सर्वोत्तमश्चसर्वत्रसविष्णुरितिधार्यतां ॥ खं०
॥१॥ यंसम्यङ्ज्ञैवजानातिकश्चिन्निरवशेषतः । सर्वात्मनाविजानामीतितुयस्यमतंभवेत् । तस्याज्ञातःसभ
गवान्योनैवंमन्यतेसदा । ज्ञातस्तस्यतथास्यैवनिःशेषंमननंकृतं । इतियोमन्यतेनास्यमतःसपुरुषोत्तमः ।
नातिवेद्योनचावेद्यस्तस्मात्सपरमेश्वरः । नेदंजीवस्वरूपंतद्ब्रह्मविष्ण्वाख्यमव्ययं । किंतुयत्तेसमीपस्थमासते
विनियामकं । तदेवब्रह्मविद्धित्वंविष्ण्वाख्यंपरमव्ययं । नियामकंतद्देवानांमर्त्यानांकिमुतोत्तमं । तत्प्रसा
दंविनाजीवेमंतव्यानप्रवृत्तयः । किमुजीवस्यतद्भावोनमंतव्यइतीर्यते ॥खं० ॥२॥ इत्यत्राख्यायिकांवच्मि
शृणुतांत्वंमहेश्वर । स्थित्वादेवेषुतद्ब्रह्मव्यजयद्दैत्यदानवान् । देवेभ्योर्थायविजयंतेदेवामेनिरेस्वकं । आवि
ष्टाअसुरैस्तेषांप्रबोधायजनार्दनः । यक्षरूपःप्रादुरभूदुमाशिवसमन्वितः । ब्रह्मणाचापिसहितएतेभ्योपिप

तलव०

॥ ३ ॥

रोह्यहं । एतेपिमेभृत्यभूताःपरिवार्यव्यवस्थिताः । इतिज्ञापयितुंविष्णुःसहैरप्युपागतः । यूयमेतानपिज्ञा
तुमशक्ताःकिमुमामिति । तज्ज्ञानार्थंहुताशश्चनासिक्योवायुरेवच । इंद्रश्चक्रमशोजग्मुस्तंज्ञातुंनैवचाश
कन् । तत्रेन्द्रोधिकबुद्धित्वात्पृच्छतीतिजनार्दनः । मत्तःशिवाद्ब्रह्मणश्चश्रोतुंनैवापिशक्तिमान् । इतिज्ञाप
यितुंतत्रनादृश्यतसकेशवः । एषैवज्ञानदानेतेयोग्योमेतिव्यदर्शयत् ॥खं०॥३॥ उमासासम्यगाचष्टतस्मैवि
ष्णुंपरंपदं । यस्माद्ब्रह्माचवायुश्चशेषवींद्रौशिवस्तथा । सभार्यागर्विणोनासन्सुरेभ्यस्तेधिकास्ततः । इंद्रस्तु
प्रथमंब्रह्मव्यजानात्तेनतूत्तमः । दक्षादिभ्यस्तथाकामस्तज्ज्ञातुंपूर्वमुक्तवान् । दक्षोबृहस्पतिश्चैवमनुःकामा
त्मजस्तथा । सूर्याचंद्रमसौधर्मोवरुणश्चोचुरोमिति । नासिक्यवायुरग्निश्चप्रथमंतदपश्यतां । सर्वदेवाधिका
स्तस्मादेतेदेवाःप्रकीर्तिताः । एतेभ्यश्चेन्द्रकामौतुताभ्यांब्रह्मादयोधिकाः । एतेषामवमोवह्निःपरमोविष्णुरु
च्यते । अंतरालेस्थितास्त्वन्येब्रह्माद्याःपूर्वमीरिताः । अग्निःपश्चाद्यजानात्तदिंद्रवाक्यात्ततोवमः । तस्माद्वि
ष्णवभिसंबंधात्पारावर्यंसुरेष्विदं । व्यद्योतयद्विद्युदादीन्कपिलाख्यस्तुयोहरिः । अक्ष्णोर्निमेषणंकृत्वायःशे
तेक्षीरसागरे । सएवैकःपरंब्रह्मेत्येवंतस्योपदेशनं । अधिदैवेतथाध्यात्मेयंमनोगच्छतीवच । सम्यङ्गच्छति

भाष्यं

॥६७९॥

कापिमनोयेनस्मरत्यपि । सोनिरुद्धाख्यईशेशःपरंब्रह्मेतिकीर्त्यते । सविष्णुस्तद्वनंनामततत्त्वाद्वननीयतः ।
एवमेनंतुयोवेदभवेत्सर्वैरपेक्षितः । एतच्छ्रुत्वाहरोपृच्छद्ब्रह्माणंपुनरेवतु । विद्याकारंममब्रूहीत्युक्तोब्रह्माहतं
पुनः । विद्यावेद्यंतवप्रोक्तमास्थानंतेवदाम्यहं । तपोदमस्वधर्मेषुयेस्थितास्तेषुतिष्ठति । विद्यास्थानानितस्या
स्तुवेदाअंगानिनिर्णयः । वेदैतामेवमखिलंयोविष्णौप्रतितिष्ठतीत्यादिब्रह्मसारे । विद्युतःसूर्यादिप्रकाशान्
आसमंताद्यद्युतत्प्राकाशयत् । यदादित्यगतंतेजोजगद्भासयतेखिलं । यच्चंद्रमसियच्चाग्नौतत्तेजोविद्धिमा
मकमिति वचनात् । तमेवभांतमनुभातिसर्वतस्यभासासर्वमिदंविभातीति च । न्यमीमिषदासमंतान्निमीलि
ताक्षमभवत् । सवैकिलायंपुरुषःपुरातनोयएकआसीदविशेषआत्मनि । अग्रेगुणेभ्योजगदात्मनीश्वरेनि
मीलितात्मानिशिसुप्तशक्तिष्विति वचनात् । पूर्णत्वाच्चआः । अभीक्षणंसंकल्पइतिमनसोविशेषणं । संकल्पक
मित्यर्थः । सप्रतिष्ठांसायतनामुपनिषदंब्रूहीत्युक्तेसम्यगेवमयोपनिषत्स्वरूपमुक्तं । तत्रवक्तव्यंनास्ति । तपो
दमःकर्मचविद्यायाःप्रतिष्ठा । तद्वत्सुविद्याप्रतितिष्ठतीत्यर्थः । सत्यमितिमीमांसा । निर्णीयतेयतःसम्यगि
दंसत्यमितिस्फुटं । श्रुतिस्मृत्युदितंसर्वव्यक्तंमीमांसयैतया । सत्यमित्युच्यतेतस्मान्मीमांसाब्रह्मनिश्चयइ

तलव०

॥ ४ ॥

तिशब्दनिर्णये । ऋग्यजुःसामाथर्वख्याःपंचरात्रंचभारतं । मूलरामायणंचैवपुराणंभगवत्परं । वेदाइत्यु
च्यतेसद्भिःशिक्षाद्यंस्मृतयस्तथा । अंगानिसत्यंमीमांसातद्विद्यायतनंत्रयमिति विद्यानिर्णये ॥ खं० ॥४॥
यश्चिदानंदसच्छक्तिसंपूर्णोभगवान्परः । नमोस्तुविष्णवेतस्मैप्रेषायप्रेयसांचमे ॥ इतिश्रीमदानंदतीर्थभगव
त्पादाचार्यविरचितंतलवकारोपनिषद्भाष्यंसंपूर्णम् ॥ ॥ ॥ ॥

भाष्यं

॥ तलवकारभाष्यंसंपूर्णं ॥

॥६८०॥

The Credit of getting the Sarvamoola Books Scanned goes to Panditavareenya ityaadi birudankita Shreemajjalihaala Shreenivaasaachaaryasya Vidyaa Suta, "Gomanjari" Udgrantha kartru, (Raghunatha suri virachita Manikya manjari granthasya Khandana Grantha) Veda Shaastra Puraanaartha Vishaarada, Panditavareenya Shree Dwarakaanaathaachaaryaru. My heartfelt salute for him to provide me such a wonderful opportunity to work on this project.

Project Started on : 21 December 2009

Project Completed on : 20 March 2011

Scanned By : Aravindacharya Haranahalli, aravindbharadwajhs@gmail.com